

Kinderjaren in kaart

De Standaard, 19-05-1984

Eddy Bettens

Wat zijn Fransen? Buitenlanders. Ze praten anders, dus moeten ze wel helemaal anders zijn dan wij. Ze leven onder de grond, en komen 's nachts naar boven uit de putjes langs de stoep rand. De Fransen kringelden omhoog, blauwigen vormeloos, flarden mist en een vreemd gesis. Eenmaal in de buitenlucht vulden ze zich op en dat was het moment, want pas als de Fransen zich opgevuld hadden, konden ze zingen, dansen en eten. (...) ze likten het grondvuil bij de stoep rand op, scheurden hele lappen boomschors van de bomen op de Frankenslag, aten muur, schraapten met hun ruwe kattetongen langs de brievenbus; hadden ze dorst, dan dronken ze uit de vijvers van de museumtuin. Dam was er elke morgen wel weer iets kapot of vuil brokjes uit de vensterbank, soms een hele tegel uit de stoep. En op de hekjes van de voortuintjes, roest omdat er van gegeten was." (14-15) Dit fragment staat in het debuut van Nicolette Smabers, een nauwgezet verslag van een katholieke, Haags-Scheveningse jeugd in de jaren vijftig. Het is een van de mythes die de kleine hoofdpersoon verzint om haar onwetendheid, waarover ze zich schuldig voelt, te bezweren. Het kind beseft namelijk dat de ware reden voor de straffen die het krijgt samenhangt "met die allereerste buien van afwezigheid, Ik had geslapen of maar met een half oor geluisterd, zo had ik het begin gemist." (8-9) Het kind komt immers terecht in een wereld vol van betekenissen en verhalen die alleen voor de anderen vanzelfsprekend zijn. Het komt altijd onherroepelijk te laat. Het verlangen naar de ultieme betekenis die aan alle vragen een einde zou maken en de vervreemding zou opheffen dwingen het tot een onderzoek waarin wetenschap en mythe nog niet gescheiden worden. Wat haar kan redden is een geduldige archeologie, een scherpe aandacht voor het geringe en het geheime, en een exacte fantasie. Verschillende benaderingen van de werkelijkheid worden uitprobeerde. In de tuin licht ze zware stenen op, maar wat ze ontdekt is dat elke onthulling nutteloos is, dat elke demonstratie slechts schijnbaar de vragen oplost, en het geheim doodt door het gewelddadig aan het licht brengen - als later haar straat wordt opgebroken voelt ze schaamte ,bij de ontluistering van het oppervlak." (29). "Dat wat eronder had gelegen - zolang zonder dat iemand ernaar gekeken had - moest zich plotseling laten zien, er was geen tijd geweest voor een verweer." (29) Ze inspekteert taalresten op zoek naar sporen van de oorlog ("Resten van de oorlog zitten in een tal van buitenaf: Ingekwartierd. Ontruimingsbevel. Londen zei. Londen bazelde maar wat. Evacuatie. SS. VI en V2. Atlantikwall. Voedselkaart Marshall-hulp."(72) Het kind wordt gefascineerd door een Opa die met fragmenten van al te bekende sprookjes nieuwe verhalen in elkaar knutselt; en zelf gebruikt ze oude kleren, strandafval, liedjes en konversatieflarden als rekwisieten voor haar mytizerende dagdromen. De kleine hoofdpersoon heeft een voorkeur voor de schemergebieden van de werkelijkheid, waar het werkelijke in het mogelijke overgaat, waar de grenzen tussen fantasie en realiteit, tussen mens en materie worden uitgewist. Haar strategie is niet de vernietiging, maar wel de nabootsing van de dingen om haar heen: ze wil ze doen spreken door zelf het juiste perspectief kiezen (voor wie van dichtbij kijkt wordt een stukje strand het toneel voor ontvoeringen uit 1001 nacht) Soms lijkt het juiste perspectief dat van de reus: de realiteit wordt verkleind en onder glas geplaatst (als in een museum): ze wordt overzichtelijk en bereikbaar voor de projecties van het fantazerende kind. Maar daarbij overvalt het kind "een eindeloze droefheid" die 'vele reuzen eigen is' (60) in de miniatuurwereld kunnen je verlangens wel geensceneerd maar nooit echt vervuld worden; in

de echte wereld vluchten ze weg voor de banale en doelijke letterlijkheid. Bedreigend en letterlijk is vooral de vader, die urenlang nors op z'n stoel zit en vreemde gesprekken met de radio voert, die aan een hartziekte lijdt, die 'als een inktpot die voortdurend blijft verkeren in de toestand an het bijna-omvallen of het-zojuist-omgevallen-zijn ons huis steeds kleiner en benauwder maakt' (100) Maar zelfs hij draagt de sporen mee van een geheim: het kind ziet op een foto haar vader in Indonesië, ze ontdekt de kloof 'tussen het lichte gelukkig zijn dat uit die foto sprak en de verstrakking die hier in heel zijn wezen lag. Hij was alsof.' (98) Deze vervreemding kan enkel door de dood worden genezen; voor de dochter is zijn dood een bevrijding maar ook de triomf van de letterlijkheid en de schaamte. De gedroomde Javaanse prinses, die orde en harmonie zou brengen 'in wat tot dan toe altijd maar een rommeltje was'(85), en die haar alles uit zou leggen, 'heel geduldig en precies, net zolang tot ik geen enkele vraag meer had' (88), daagt niet op. 'Niemand kwam. Deze dingen bleken niet te gebeuren.' (88) Nicolette Smabers schreef geen kronologische autobiografie (de verhaallijn is dun en meestal onzichtbaar) maar wel een topografie van de kinderjaren, een schrijftocht langs vele tableaux vivants waar voor de herinnering mediterend stilstaat. Ze beseft de kracht van de kinderlijke droomwereld (nooit betekent haar ironie een verraad) maar nergens wordt het anarchistisch-vormloze van deze ervaring patetisch verheerlijkt: de samenzwering tegen volwassen denkvormen blijft speels en verraderlijk lichtzinnig. De Franse tuin heeft niets te maken met de vele teksten waarin herinnering en droom met vaagheid en sentimentaliteit worden verward: ook Smabers leert dat juist de verbeelding een strenge nauwkeurigheid eist. De taal moet worden wakkergekust. Want enkel op de grens tussen slapen en waken kunnen de droom en het kind door en voor de volwassen werkelijkheid worden gered. Walter Benjamin en Rilke worden in deze geslaagde reddingspoging als schutsengelen geciteerd; men wordt eveneens herinnerd aan de dromerige precisie van Bruno Schulz en Robert Waiser. Sprookjes gaan elkaar langs geheime onderaardse gangen tegemoet; metaforen spiegelen zich in andere metaforen. Zo ontstaan beeldenkonstellaties die hun betekenis in een en dezelfde beweging prijsgeven en verhullen: hoe dicht je ze ook kan benaderen, ze blijven altijd onbereikbaar, net zoals de misthoorn die emblematisch het boek afsluit: 'Het geluid van de misthoorn klinkt overal hetzelfde en of je er dichtbij bent of niet altijd klinkt het uit de verte.'(110)